

РИЗИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: КРИТЕРІЇ ТА МЕТОДИ ЇХ ОЦІНКИ

Досліджено поняття економічної безпеки підприємства, що у наукових джерелах характеризується із різних точок зору; відмінності між ризиками та загрозами підприємству, котрі, зазвичай помилково зазначають одним і тим же. Наведено інструментарій та показники оцінки ризиків економічної безпеки, що різносторонньо характеризують можливі загрози підприємству. Запропоновано використовувати інтегральний показник економічної безпеки як основу для оцінки ризиків економічної безпеки підприємства. В умовах невизначеності ризиків підприємства доцільно використовувати метод експертних оцінок на основі досліджень економічних показників діяльності підприємства.

Ключові слова: ризики, загрози, економічна безпека, підприємство, інтегральний показник економічної безпеки, експертна оцінка.

S. V. STEPОВА, L. P. POLOVENKO
Vinnitsa Trade and Economic Institute

THE RISKS OF ENTERPRISE ECONOMIC SAFETY: CRITERIONS AND METHODS OF THEIR ESTIMATION

The concept of economic safety, which is being characterized from different points of view in scientific resources; the difference between risks and threats to enterprise, which are mistakenly considered as the same, are researched. The tools and indicators of economic safety risks estimation, that give diversified characteristics for possible threats to enterprise, are listed. The usage of integral indicator of economic safety as a base for enterprise economic safety risks estimation is proposed. It is advisable to use the method of expert assessments based on research of enterprise activity economic indicators in conditions of uncertainty of enterprise risks.

Keywords: risks, threats, economic safety, enterprise, integral indicator of economic safety, expert assessment

Вступ. Питання забезпечення економічної безпеки підприємств за умов сучасного стану економіки, що зумовлений кризовою ситуацією та процесами модернізації країни, розглядається як актуальний предмет дослідження вченими, економістами, юристами, інвесторами, будівельними технологами. Економічна безпека підприємства являє собою захищеність його виробничо-фінансової діяльності від небажаних змін в цих сферах. Сучасні умови економіки вимагають пошуку нових підходів та методів вирішення проблем економічної безпеки у різних сферах впливу, що її обумовлюють. Зокрема, визначення загроз, завдань та критеріїв, що вимагають особливого методичного підходу для їх вирішення. В цих умовах підприємство слід розглядати у вигляді складної ієрархічної системи, тісно взаємодіючою із постійно змінним середовищем, яке здійснює вплив на організацію управління підприємством і його економічними показниками. Усі зміни середовища, що оточує підприємство доцільно класифікувати як ризики (загрози) його господарської діяльності.

Постановка завдання. В літературі концептуальні погляди на економічну безпеку розглядаються на глобальному рівні – в межах країни з її зовнішньоекономічними та міжнародними зв'язками. При цьому дослідженням проблем економічної безпеки на внутрішньогосподарському рівні приділяється значно менше уваги. Даний тезис справедливий і в межах окремих підприємств соціально-економічна безпека яких може розглядатись як необхідна умова забезпечення безпеки функціонування країни в цілому.

Забезпечення економічної безпеки, управління ризиками підприємства висвітлено у роботах: Гапак Н.М., Дочинець І.В. [2], Фальченко О.О., Глушача Ю.С. [7], Мельника О.О. [3]. Класичні підходи до управління економічною безпекою підприємства розглянуті у працях Белла Д., Кастельса М., Тоффлера А., Хоффмана С.

Метою статті є дослідження ризиків економічної безпеки, що супроводжують діяльність будь-якого підприємства та критеріїв, методів їх оцінки залежно від умов існування підприємства.

Результати дослідження. В економічній літературі не існує єдиної думки з приводу визначення категорії економічної безпеки підприємства. в першу чергу економічна безпека розглядається як забезпечення умов збереження інформації (комерційні таємниці). Проте, це занадто широке поняття в системі господарювання підприємства та не дає чіткого розуміння проблеми економічної безпеки підприємства. Науковці пропонують наступні визначення «економічної безпеки підприємства» наведені у табл. 1.

В цілому економічна безпека організації передбачає: високу фінансову ефективність, незалежність, стійкість роботи підприємства; розвиток і конкурентоспроможність технологічної бази підприємства; високий рівень організації управління підприємством; жорсткий кадровий відбір; забезпечення відповідності економічним стандартам; ефективний механізм правового регулювання всіх напрямків діяльності підприємства; забезпечення інформаційної безпеки роботи підприємства; гарантії безпеки

працівників підприємства, а також збереження їх майна та професійних інтересів [5, С.1].

Таблиця 1

Аналіз терміну «економічна безпека підприємства»		
з/п	Джерело	Визначення
1	Бендиков М. «Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития» [1, С. 11]	захищеність господарського суб'єкта науково-технічного, технічного, виробничого і кадрового потенціалу від активних чи пасивних економічних загроз, наприклад, пов'язаних з неефективною науково-виробничою політикою держави чи формуванням несприятливого зовнішнього середовища, і здатність до його відтворення.
2	Метелкин Д.Ю. «Экономическая безопасность предприятия: сущность и определение» [4]	стан складної, нелінійної системи, що являє собою господарюючий суб'єкт при виробництві і обміні благами між людьми, в ході якого дії зовнішніх та внутрішніх факторів не призводить до погіршення системи чи до неможливості її функціонування та розвитку.
3	Муратова Н.К. «Экономическая безопасность предприятия как успешная составляющая современного бизнеса» [5, С.1]	стійкий стан захищеності підприємства від негативних впливів внутрішніх та зовнішніх загроз, дестабілізуючих факторів, при якому забезпечується стабільна реалізація основних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності.
4	Олейникова Е.А. «Основы экономической безопасности» [6]	стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для знешкодження загроз і для забезпечення стабільного функціонування підприємства нині та в майбутньому.
5	Юрович Л. «Економічна безпека підприємства: сутність, чинники впливу, основні проблеми» [8, С.234]	захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього і внутрішнього середовища, спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до зовнішніх умов без негативних наслідків для підприємства.

Із запропонованих означень економічної безпеки підприємства спробуємо дати пояснення термінам «загрози» та «ризик», що виникають внаслідок діяльності підприємства. Загрози – це сукупність факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що супроводжують діяльність підприємства та можуть привести до збитків, а ризик – величина потенційно можливих наданих збитків підприємству. Класифікація можливих загроз наведено на рис. 1.

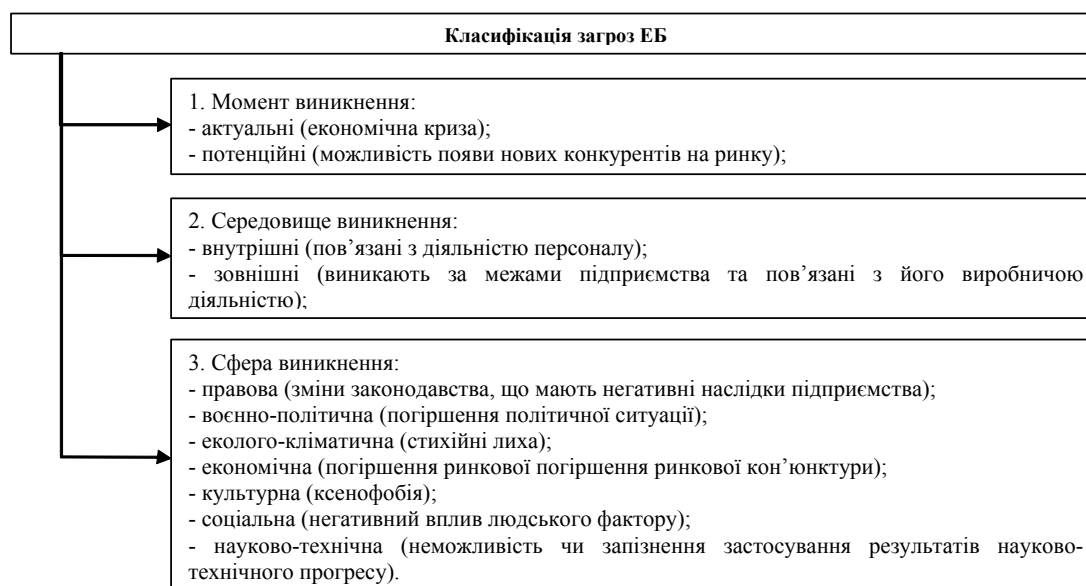

Рисунок 1 – Класифікація загроз економічної безпеки підприємства

Джерелами можливих ризиків можуть бути: акціонерний капітал і позичені кошти; кваліфікованість персоналу; якість технічного забезпечення; інформаційні ресурси; патенти, ліцензії і права на користування.

Внутрішні загрози нерідко являються наслідком зовнішніх «замовлень». Система забезпечення економічної безпеки повинна бути продуманою для будь якого ступеня важкості наслідків: високої (призводить до різкого погіршення показників роботи); середньої (негативно відображається на поточних витратах); малої – майже не впливає на діяльність компанії.

Інколи приймають ризикові управлінські рішення – вкладення ресурсів в цінні папери,

впровадження інноваційних форм організації, встановлення низьких цін на продукцію в період початку роботи підприємства тощо. Подібні дії не варто приймати до аспектів економічної безпеки тому, що вони являються стандартним маркетинговим ходом.

Оцінка ризиків здійснюється за допомогою різноманітного інструментарію. Але необхідно організувати єдиний комплекс спеціальних заходів, за допомогою якого будуть визначати слабкі ланки – джерела небезпек. Мінімізація ризиків проводиться у два етапи:

1) формування нормативних значень показників, що характеризують діяльність підприємства (залежно від економічної ситуації, залежно від галузі, територіального розміщення підприємства тощо);

2) розробка та реалізація заходів щодо обмеження відхилень фактичних значень від нормативних чи їх відновлення у необхідний діапазон.

Для вибору заходів, що попереджують можливі ризики економічної безпеки підприємства необхідно чітко визначити показники та їх нормативні значення. Тому розділимо всі показники моніторингу стану рівня безпеки на дві групи (рис. 2).

Регламентовані показники визначаються механізмом системи економічної безпеки та її забезпеченням законодавчої політикою держави, яка включає сукупність законодавчих актів, правових норм, методів впливу на обсяг з метою дотримання стандартів безпеки в різних сферах діяльності, в першу чергу, в галузі соціальної орієнтації. Численні дослідження останніх років фіксують роль соціальної політики як фактор успішного економічного розвитку. Соціальна відповідальність підприємства визначена вимогами міжнародного стандарту SA 8000 [8].

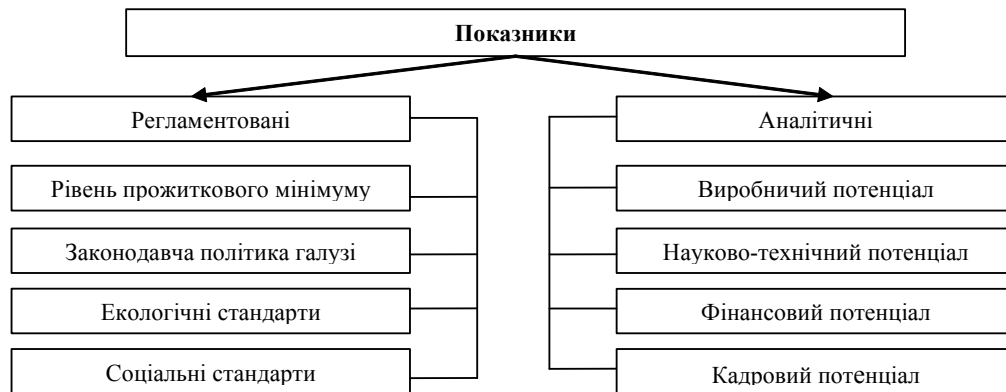

Рисунок 2 – Показники економічної безпеки підприємства

Аналітичні показники – розрахункові. Їх порогові значення встановлюються стосовно до специфіки підприємства і відповідно до фактичних і нормативними значеннями його техніко-технічних показників. Залежно від величини відхилення розрахункових значень нормативний стан підприємства можна характеризувати як нормальне, коли індикатори економічної безпеки знаходяться в зоні нормативних значень, а стратегічний потенціал підприємства відповідає заданому рівню; передкризовий, коли хоча б один індикатор не відповідає нормативному значенню, а стратегічний потенціал підприємства може бути підвищений за рахунок тактичних заходів; кризовий, коли не відповідає нормативним значенням кілька основних індикаторів економічної безпеки, а стратегічний потенціал підприємства не може бути поліпшений. При такому концептуальному підході, коли економічна безпека підприємства визначається кількісно шляхом розрахунку значень індикаторів, що формуються державою і стратегічним потенціалом підприємства, вимагає підстави методика розрахунку цих індикаторів. Основним пріоритетом у даному випадку повинна бути «економічна стійкість» і «стратегічний розвиток» підприємства. Якщо підприємство економічно не розвивається, то це різко скорочує один з найважливіших компонентів його економічної безпеки. Стратегічне потенціал, який являє собою комплекс можливостей, інтегруючих силу всіх видів ресурсів, взаємодоповнюючих і підсилюють один одного.

Тоді інтегральний показник економічної безпеки підприємства можна представити наступним виразом:

$$I_{ЕБП} = \sum_{i=1}^n g_i \times \sum_{j=1}^m \alpha_j \times \bar{O}_j, \quad (1)$$

де $I_{ЕБП}$ – інтегральна кількісна оцінка рівня економічної безпеки; g_i – показник, що свідчить про дотримання регламентованих стандартів ЕБП. Його значення: 1- дотримання стандартів, 0 – знехтування стандартами; n – кількість показників регламентованих стандартів; m – кількість аналітичних показників; α_j – ранг j -го показника; \bar{O}_j – середня бальна оцінка j -го показника, виражена в балах.

Для встановлення значимості показників, що увійшли до інтегральну оцінку економічної безпеки зможуть бути використані різні методи: кореляційний та регресійний аналіз, метод головних компонент, метод розстановки пріоритетів, матриці суміжності та інші. Для кількісної оцінки індикатора щодо його

нормативного значення може бути застосований метод ідеальної точки або шкала Р. Лайкерта. Метод ідеальної точки застосуємо у разі, коли чітко визначено нормативні значення індикаторів. У цьому випадку середню оцінку показника можна розрахувати за формулою:

$$\bar{q}_i = \sum_{i=1}^N d_i |o_i^* - o_i^H| \quad (2)$$

де d_i – значення i -го часткового показника, що входить у склад індикатора; o_i^* ; o_i^H – фактична та нормативна оцінка показника, що входить до складу значимого індикатора, оцінювана в балах. Бальні оцінки задаються експертами, узгодженість дій і компетентність яких визначається коефіцієнтом конкордації і перевіряються за критерієм «хі-квадрат». Для оцінки якісних індикаторів, що не мають прямих одиниць виміру, може бути застосована шкала Р.Лайкерта, заснована на ступені згоди експертів з певним твердженням.

Висновки

Таким чином, для того, щоб розрахувати імовірні ризики економічної безпеки необхідно розуміти часткові ризики, що зазвичай можна дослідити за рахунок економічних показників господарської діяльності підприємства та на їх основі розраховувати інтегральний показник економічної безпеки. За умов обмеженості інформації діяльності підприємства ефективним є метод експертних оцінок, що дозволяє обрати найбільш проблематичні показники, котрі є загрозою для діяльності підприємства та оптимізувати їх так, щоб мінімізувати можливі ризики.

Література

1. Бердников М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бендинов // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – №2. – С.10-12.
2. Гапак Н.М. Суть та еволюція поняття «економічна безпека підприємства» / Н.М. Гапак, І.В. Дочинець // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – Вип. 2 (43). – С. 68-73.
3. Мельник О.О. Система загроз економічної безпеки підприємства / О.О. Мельник // Вісник НТУ «ХП»: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2011. – №25 – С. 97-103.
4. Метелкин Д. Ю. Экономическая безопасность предприятия: сущность и определение // Молодёжь и наука: сб. матер. VIII Всерос. науч.-техн. конф. студ., аспирантов и молодых учёных, [Электронный ресурс]. – Красноярск: Сибирский федеральный ун-т. – 2012. — Режим доступа: <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2012/section05.html>.
5. Муратова Н. К. Экономическая безопасность предприятия как успешная составляющая современного бизнеса / Н. К. Муратова // Государственное управление. Электронный вестник. – 2012. – Вып.32. – С. 1-7.
6. Олейникова, Е.А. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / Е.А. Олейникова. – М. : ЗАО «Бизнес-школа», 2007. – 288 с.
7. Фальченко О.О. Стратегія забезпечення економічної безпеки підприємств / О.О. Фальченко, Ю.С. Глушач // Вісник НТУ «ХП». – 2013. - №66 (1039). – С. 157-160.
8. Юрович Л. Економічна безпека підприємства: сутність, чинники впливу, основні проблеми / Л. Юрович // 66-та студ. наук.-техн. конф.: збірка тез доповідей / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – 564 с. – С. 234-237.

References

1. Berdnykov M.A. Ekonomycheskaia bezopasnost promyshlennogo predpriyatya v uslovyakh kryzysnogo razvytyia / M.A. Bedykov // Menedzhment v Rossyy u za rubezhom. – 2000. – #2. – S.10-12.
2. Napak N.M. Sut ta evoliutsiia poniattia «ekonomichna bezpeka pidpriemstva» / N.M. Napak, I.V. Dochynets // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. – 2014. – Vyp. 2 (43). – S. 68-73.
3. Melnyk O.O. Systema zahroz ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva / O.O. Melnyk // Visnyk NTU «KhPI»: Tekhnichniy prohres ta efektyvnist vyrobnytstva. – 2011. – #25 – S. 97-103.
4. Metelkyn D. Yu. Ekonomycheskaia bezopasnost predpriyatya: sushchnost y opredelenye // Molodzh y nauka: sb. mater. VIII Vseros. nach.-tekhn. konf. stud., aspyrantov y molodykh uchēnykh, [Elektronnyi resurs]. – Krasnoiarsk: Sybyskiy federalnyi un-t. – 2012. — Rezhym dostupa: <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2012/section05.html>.
5. Muratova N. K. Ekonomycheskaia bezopasnost predpriyatya kak uspehnaia sostavliaiushchaia sovremennoho byznesa / N. K. Muratova // Hosudarstvennoe upravlenye. Elektronnyi vestnyk. – 2012. – V.32. – S. 1-7.
6. Oleinykova, E.A. Osnovy ekonomycheskoi bezopasnosti (hosudarstvo, rehyon, predpriyatye, lychnost) / E.A. Oleinykova. – M. : ZAO «Byznys-shkola», 2007. – 288 s.
7. Falchenko O.O. Stratehiia zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv / O.O. Falchenko, Yu.S. Hlushach // Visnyk NTU «KhPI». – 2013. - #66 (1039). – S. 157-160.
8. Yurovych L. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, chynnyky vplyvu, osnovni problemy / L. Yurovych // 66-ta stud. nauk.-tekhn. konf.: zbirka tez dopovidei / Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnik». – Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik». – 2009. – 564 s. – С. 234-237.

Надійшла 13.08.2015; рецензент: д. е. н. Денисюк О. М.